

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Enige politieke en sociale kenmerken van de oprichters van D'66

Godschalk, J.J.

Citation

Godschalk, J. J. (1970). Enige politieke en sociale kenmerken van de oprichters van D'66. *Acta Politica*, 5: 1969/1970(1), 62-74. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451187>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451187>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ENIGE POLITIEKE EN SOCIALE KENMERKEN VAN DE OPRICHTERS VAN D'66

door J. J. Godschalk

I INLEIDING

Op 15 september 1966 werd in het Haagse perscentrum Nieuwspoor een persconferentie gehouden, waarbij een groep van 36 personen een appèl richtte aan 'iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie'. Kort daarop werd de tekst van dit appèl in een pamflet door Nederland verspreid.¹

In het pamflet werd bezorgdheid uitgesproken over het 'bedroevend' functioneren van de democratie in Nederland, voornamelijk als gevolg van het achterblijven van de politieke spelregels bij de ontwikkeling van de maatschappij. Doel van het appèl was de bestaande ongerustheid in den lande hierover te mobiliseren en 'mogelijkerwijs een beweging op gang te brengen die onze staatsvorm nieuwe, vitale inhoud kan geven'.

Bij 'beweging' dacht men niet aan een pressiegroep, maar aan een nieuwe politieke partij, omdat volgens de 36 alleen via electorale bedreiging pressie tot verandering uitgeoefend zou kunnen worden. Die 'nieuwe, vitale inhoud' wilden zij voornamelijk nastreven door het organiseren van rechtstreekse verkiezing van de minister-president en Tweede Kamerverkiezingen volgens een districtenstelsel.

Het appèl had naast presentatie van de gedachten van de groep, ook tot doel de potentiële aanhang van de eventueel op te richten partij te peilen. Volgens een in het pamflet vermeld schema zou bij voldoende steun op 15 november 1966 een oriëntatiecongres worden georganiseerd, dat dan op 15 januari 1967 gevolgd zou worden door een oprichtingscongres. Op dat laatste congres zou ook de naam worden vastgesteld. De voorlopige naam was Democraten '66 (D'66). De adhesiebetuigingen werden voldoende geacht om door te gaan: op 21 oktober bleken ruim 15.000 exemplaren van het appèl verkocht te zijn en hadden 2500 mensen van hun instemming betuigd. Daarnaast bleek uit een op 26 september gehouden NIPO-enquête dat omstreeks vijf procent van de stemgerechtigden op D'66 zou stemmen.

De politieke gebeurtenissen echter hadden het schema achterhaald. In de 'nacht van Schmelzer' was het kabinet Cals gevallen en indien de nieuwe partij aan de vervroegde verkiezingen zou willen deelnemen, moest snel gehandeld worden.

¹ Uitgegeven door Polak en Van Gennep en voor f 1,- in de boekhandel verkrijgbaar.

Het voor 15 november geprojecteerde oriënteringscongres werd daarom een programmacongres, waarbij tevens een lijst van kandidaten voor de Tweede Kamer diende te worden vastgesteld.

De Democraten '66 deden mee aan de verkiezingen die op 15 februari 1967 werden gehouden. De partij haalde 4,5 procent van de stemmen en kwam daardoor met 7 zetels in de nieuwe Tweede Kamer.

Nog nooit was een partij er in geslaagd in zo korte tijd — sinds de presentatie van het appèl waren vijf maanden verlopen — zo'n grote aanhang te verwerven.

Wat, zo rijst nu de vraag, was dit voor groep, die op zo korte termijn en met zo veel succes deze nieuwe politieke partij tot stand bracht. In het appèl zeggen de leden van de groep van zichzelf:

— Wij hebben met elkaar gemeen een gevoel van hachelijkheid aangaande sommige verschijnselen in onze parlementaire democratie.

Dat heeft ons bij elkaar gebracht. Wij zijn geen politici. —

Wie de namen van de ondertekenaars van het appèl doorneemt, ontmoet alleen in Gruijters en Redeker mensen die, voornamelijk plaatselijk — in Amsterdam — politiek aan de weg getimmerd hebben.

Bij het doorlezen van het appèl en de daarin opgenomen uitgangspunten voor een politiek programma voor een eventueel te stichten D'66, valt geen duidelijk te plaatsen ideologie te constateren.

Algemeen, door de tekst van het appèl en door uitlatingen van leden van de groep in de pers, wordt de indruk gevestigd dat een groep ongebonden intellectuelen besloten heeft in te grijpen, nu, naar hun idee, de al jaren falende beroeps politici er werkelijk een volledige chaos van dreigen te maken.

Om enig licht te kunnen werpen op de persoonlijke factoren die bij de oprichting van D'66 een rol gespeeld kunnen hebben, werd in de zomer van 1967 een onderzoek verricht onder de 47 personen die bij de eerste activiteiten van de oprichting betrokken waren.² Een groep van dertien in Amsterdam woonachtigen werd mondeling geïnterviewd, de overige 34 werden door middel van een schriftelijke enquête benaderd. De vragen waren er in beide gevallen op gericht gegevens te verzamelen over de wijze waarop de groep bij elkaar was gekomen, over de motieven van hun actie, over hun kiesgedrag voor de oprichting van D'66 en over een aantal sociale kenmerken die hun politieke participatie in deze vorm begrijpelijker zouden kunnen maken. Van de enquêteformulieren werden 32 stuks teruggestuurd: één lid van de groep was

² Een deel van de leden van de groep heeft niet aan de uiteindelijke oprichting van de partij deelgenomen. Door het feit dat zij in de voorbereidingsperiode meegepraat hebben, hebben zij niettemin aan het totstandkomen in een bepaalde vorm van D'66 bijgedragen. Vandaar dat zij in het onderzoek waren betrokken.

door ziekte verhinderd te antwoorden, één lid van de groep weigerde zijn medewerking.

2 DE VORMING VAN DE GROEP

De groep van initiatiefnemers werd in twee fasen gevormd. In de eerste fase, die vooral onder indruk stond van de 'gebeurtenissen' in Amsterdam, die in 1966 o.a. een hoogtepunt vonden tijdens het huwelijk van prinses Beatrix met Claus von Amsberg, werd een eerste groep gevormd van dertien man, die op 30 april 1966 (koninginnedag) voor een gesprek bijeen kwam in het Amsterdamse hotel Krasnapolsky.

In de tweede fase, die begon op 20 mei van dat jaar, werd besloten de groep van dertien uit te breiden tot een landelijke groepering.

In de eerste fase stonden vier personen centraal: Gruijters, van Mierlo, Baehr en Visser.

Drs. J. P. A. Gruijters was de voornaamste VVD-er in Amsterdam tot hij uit de partij trad na een conflict met het bestuur van de VVD in verband met zijn opstelling ten aanzien van het huwelijk van Beatrix. In een serie artikelen in het Algemeen Handelsblad die onder de titel 'Tekorten van een democratie' in november 1965 gepubliceerd werden, had hij er al blijk van gegeven voorstander te zijn van ingrijpende politieke veranderingen.

Mr. H. A. F. M. O. van Mierlo was redacteur van de opiniepagina (toen pagina drie) van het Algemeen Handelsblad. Hij was, zoals hij zelf zei, tot een bewustwording van de politieke situatie in Nederland gekomen door gesprekken van deskundigen op politiek en sociaal gebied over de 'gebeurtenissen' in Amsterdam, die onder zijn redactie in het Algemeen Handelsblad in april 1966 gepubliceerd werden onder de titel 'Gesprek over gezag en publiek'.

Dr. P. R. Baehr, lector in de internationale betrekkingen aan de universiteit van Amsterdam, en drs. E. C. Visser, redacteur buitenland van Het Parool, hadden samen al eerder een programma opgesteld voor een nieuwe partij die een plaats zou moeten krijgen in de Amsterdamse gemeenteraad.

Gruijters is in deze eerste fase ongetwijfeld de belangrijkste figuur geweest. Hij bracht zijn politieke bekendheid mee, zijn organisatie-ervaring en zijn politieke relaties. Baehr en Visser verklaarden indertijd bij hun plannen voor een nieuwe Amsterdamse partij al aan Gruijters gedacht te hebben als de leidende figuur. Onmiddellijk nadat bekend was geworden dat Gruijters bedankt had voor de VVD hadden zij contact met hem opgenomen.

Vanuit de eerste vier werd de groep gebracht op dertien doordat: Visser drs. J. Beishuizen en B. Steinmetz meebracht, collega's van Visser bij het Parool, en Gruijters een zevental relaties meebracht, t.w. E. T. Ho-

ven en A. Redeker, bestuursleden van de VVD-Amsterdam, R. Heijting, oud-voorzitter van de JOVD, J. H. Sampiemon, redacteur buitenland van het Algemeen Handelsblad, C. T. Affolter, compagnon van Gruijters in de Bamboobar, drs. B. Lange en drs. A. van der Zwan, ontevreden leden van de PvdA, die Gruijters kenden van verschillende politieke ontmoetingen.

Op de vraag tijdens de dertien mondelinge interviews, wie van de groep van het grootste belang was geweest voor de oprichting van D'66, werd twaalf maal de naam Gruijters genoemd, zeven maal Van Mierlo, zesmaal Baehr en viermaal Beishuizen. In een sociogram dat een inzicht moest verschaffen in de frequentie van contact binnen de eerste groep van dertien, bleek Gruijters naast Van Mierlo, Baehr en Visser een centrale plaats in te nemen.

De uitbreiding die in de tweede fase plaats vond, geschiedde in hoofdzaak door coöptatie.

Twintig van de 32 bij de schriftelijke enquête betrokken personen, die zich toen bij de initiatiefnemers voegden, waren door de eerste groep uitgenodigde vrienden — vooral uit studie en politieke partij — kennissen, zakenrelaties en in enkele gevallen familieleden. Het streven naar een zo groot mogelijke regionale spreiding speelde bij de keuze een belangrijke rol.

Twaalf van de 32 zochten zelf contact met de leden van de eerste groep (die overigens al na de eerste vergadering verkleind was tot elf man, doordat Lange en Van der Zwan van verdere medewerking afzagen). Ook hieronder waren vrienden en kennissen, maar de meerderheid (7) bestond uit lieden die met Gruijters in contact waren getreden na zijn uitreden uit de VVD, of nadat de eerste berichten over een mogelijke nieuwe politieke partij in de pers waren verschenen.

Toen de geënuquêteerden de vraag werd gesteld, wie van de groep van het grootste belang was (waren) geweest voor de oprichting van D'66, werden 18 namen genoemd. Ook hier bleken Gruijters en Van Mierlo als de belangrijkste figuren beschouwd te worden. Beiden werden 24 maal genoemd. Van de anderen werden alleen Baehr en Visser meer dan vijf maal genoemd (resp. zeven en acht maal).

3 DE MOTIEVEN VAN DE OPRICHTERS

Aan de groep van initiatiefnemers werd in het onderzoek de vraag voorgelegd welke bezwaren men had tegen de bestaande Nederlandse politieke situatie. De gegeven antwoorden kunnen in drie categorieën worden ondergebracht, nl.:

- 1 de verstarring van de partijpolitieke verhoudingen,
- 2 de onbevredigende werking van het politieke systeem,
- 3 het ontbreken van een alternatief voor de kiezer.

Wat het eerste punt betreft, verklaarden zij, dat de oude scheidslijnen tussen de partijen in feite verdwenen waren en dat de oude partijen bevroren waren.

Wat het tweede punt betreft, verklaarden zij: dat het systeem onbevredigend werkte, met name tijdens de kabinetsformaties; dat de kiezer geen inspraak had; dat er geen kanaal bestond tussen kiezer en gekozenen; dat dit alles politieke apathie veroorzaakte en dat daarnaast de vele kabinetcrises aan de juistheid van het systeem deden twifelen. Wat het derde punt betreft, verklaarden zij: dat de oude partijen te dogmatisch waren en dat er behoefte bestond aan een niet ideologische partij; dat er voor progressieve jongeren, met name uit confessionele kring, geen politiek tehuis bestond; dat er behoefte was aan een echt liberale partij, of zoals anderen dat noemden, een progressieve middenpartij.

Op grond van het hierboven gestelde achtten de initiatiefnemers de oprichting van een nieuwe partij noodzakelijk.

Toen hun gevraagd werd, op grond waarvan zij een dergelijke oprichting indertijd ook een 'haalbare zaak' achtten, noemden zij in eerste instantie weer de ongunstige situatie van het politieke bestel. Genoemd werden: de meningsverschillen binnen de partijen; het succes van de Boerenpartij, dat bewees dat de traditionele banden van de kiezers doorbroken waren — voor een serieus alternatief van de Boerenpartij leek hun zeker plaats; de algemene bewustheid die er bestond dat de partijen 'één pot nat' waren, de behoefte aan een 'doorbraakpartij' bij de confessionele jongeren; de algemene klacht over 'onduidelijkheid', het 'onbehagen', het feit dat het systeem 'overrijp' was en de invloed van de 'nacht van Schmelzer'.

Daarnaast werden genoemd de 'gebeurtenissen' in Amsterdam. Daaronder werd verstaan: de reactie op Provo, de bouwvakrellen en de rellen tijdens het huwelijk van Beatrix.

De eerste groep (de dertien) was, als zuiver Amsterdamse groep, sterker dan de rest onder de indruk van de gebeurtenissen in Amsterdam. Bij hun motieven klonk vaker dan bij de anderen bezorgdheid door over de vrijheidsrechten, waarmee bepaalde groepen en personen het naar hun idee niet zo nauw namen. Ook spraken zij het meest over een 'gezagscrisis'. Een gezagscrisis die dan niet zou moeten worden opgelost door, zoals de traditionele partijen het voornamelijk stelden, het gezag opnieuw te bevestigen, maar door een verandering van de naar hun idee verouderde politieke instellingen.

Uitlatingen van twee initiatiefnemers (uit de groep van dertien) illustreren dit duidelijk:

— Een nieuwe partij was noodzakelijk geworden in de eerste plaats door de sfeer in Amsterdam: het harde optreden van de politie, het krankzinnige voorarrest, feiten waartegenover normale kritiek van de ge-

meenteraadsleden of van kranten niet meer voldoende was. —

— Er was een gezagscrisis. Er bestond een grote individualiteit in het denken. Aan die individualiteit kon het bestaande stelsel geen inhoud geven. —

Tenslotte hadden de initiatiefnemers ook nog geloof in de haalbaarheid van hun onderneming door de respons op het appèl, door het enthousiasme waarmee eenieder vervuld was en door het vertrouwen in de voorstellen, waarmee zij naar buiten traden.

Zoals Gruijters het formuleerde:

— De ideeën van de initiatiefnemers van D'66 speelden ook in de hoofden van veel kiezers, zij het minder uitgesproken. Wij herkenden alles beter en signaleerden beter wat er fout was. Wij hadden geen posten, geen gehechtheid aan het systeem. Koekoek kwam niet verder dan het onbehagen. Wij gaven er een positieve vorm aan. —

4 HET KIESGEDRAG VAN DE OPRICHTERS VÓÓR DE OPRICHTING VAN D'66

Blijkt de ontevredenheid met het bestaande politieke bestel duidelijk uit de uitspraken van de oprichters, het is ook interessant na te gaan of die ontevredenheid tot uiting komt in hun kiesgedrag. Daartoe werd hun de vraag gesteld op welke partij(en) zij bij de laatste drie verkiezingen hadden gestemd voordat de gesprekken over een eventuele oprichting van D'66 een aanvang namen. Van de 44 oprichters bleken er twintig steeds op dezelfde partij te hebben gestemd, terwijl de overige vierentwintig een wisselende partijvoorkeur hadden.

Van de twintig constant kiezende oprichters kozen er dertien steeds de VVD, zes de PvdA en één de PSP. Bij de vierentwintig oprichters met een wisselende partijvoorkeur kleeke de keuze voornamelijk te gaan tussen de VVD, de PvdA en de PSP. Acht van deze vierentwintig echter stemden één of meer keren op een confessionele partij.

Omdat ook naar partijlidmaatschap werd gevraagd, kon worden nagegaan in hoeverre partijleden bij de verkiezingen hun partij trouw bleven. Uit tabel 1 blijkt dat de helft van diegenen die lid van een partij waren bij de verkiezingen hun partij ook trouw bleef; de andere helft partijleden wisselde echter van keuze. Bij diegenen die geen lid van een partij waren, is het aantal wisselaars groter dan het aantal constanten. Ter vergelijking is in de tabel ook het algemene kiesgedrag van de vaders der oprichters opgenomen; bij hen bleek zowel onder partijleden als partijlozen een grote trouw c.q. constantheid te bestaan.

Wanneer de oprichters van D'66 zo duidelijk hun ontevredenheid met het bestaande politieke systeem demonstrieren, hoe stellen zij zich dan de situering voor van de nieuw te creëren partij? De vraag: 'Waar zou die partij geplaatst moeten worden ten aanzien van de bestaande poli-

tieke partijen? (bv. rechts van de PvdA, links van de VVD)', die aan de 32 schriftelijk geënqueteerden werd voorgelegd, werd door 14 van hen als onjuist en niet terzake van de hand gewezen. Eén meende dat D'66 zich excentrisch zou moeten opstellen. Twee gaven een schema,

Tabel 1, kiesgedrag van oprichters en hun vaders*

	oprichters			vaders		
	partij-leden	partij-lozen	totaal	partij-leden	partij-lozen	totaal
trouw/constant	12	8	20	19	17	36
ontrouw/wisselend	12	12	24	4	3	7
			44			43

* Men dient in acht te nemen dat een oprichter en een vader, beiden partijlid, door omstandigheden in de betrokken periode niet hadden gestemd. Een NSB-aanhanger werd niet meegeteld bij de partijleden.

waarbij een driehoeksverhouding zou ontstaan met in de eerste plaats de VVD (conservatief en orthodox liberaal) in de tweede plaats de PSP met Nieuw Links (dogmatisch hervormingsgezind en orthodox socialistisch) en in de derde plaats D'66, PPR en PvdA minus Nieuw Links (ondogmatisch hervormingsgezind). Vijftien ondervraagden gaven de voorkeur aan de tussen haakjes in de vraag gesuggereerde plaatsing, zij het dat de één het accent legde op het rechts van de PvdA en de ander op het links van de VVD.

5 ENKELE SOCIALE KENMERKEN VAN DE OPRICHTERS

Bij de vragen naar sociale kenmerken werd min of meer te werk gegaan naar het door Van der Land gebruikte patroon bij zijn onderzoek bij de oprichters van de PSP.³ Nagegaan werden: de geografische afkomst, leeftijd, religie, opleiding, inkomen, beroep, verenigingslidmaatschap, lidmaatschap van een politieke partij en een aantal kenmerken van de vader om tot een bepaling van het milieu te komen.⁴

(1) *Geografische spreiding* — De oprichters van D'66 bleken in hoofd-

³ L. van der Land, *Het ontstaan van de PSP* (Amsterdam, 1962).

⁴ Voor wat betreft leeftijd, opleiding en geografische afkomst waren bij het secretariaat van D'66 gegevens beschikbaar van de eerste 2500 adhesiebetuigers. Deze werden op de betreffende plaatsen ter vergelijking opgenomen.

zaak afkomstig te zijn uit de Randstad met daarbij een accent op Amsterdam. Opvallend is verder dat verreweg de meesten in grote plaatsen of forenzenplaatsen woonachtig waren.

Uit Amsterdam kwamen 19 personen, uit Amstelveen 3, uit Leidschendam en Zaltbommel beide 2 (in de laatste plaats was er sprake van een echtpaar) en verder steeds 1 lid van de groep uit: Abcoude, Amersfoort, Bussum, Den Haag, Enschede, Groningen, Harderwijk, Harfsen, Heerlen, Katwijk aan Zee, Leeuwarden, Oegstgeest, Rijswijk, Stiens, Utrecht, Voorburg, Wassenaar, Zaandam en Zutphen.

Van de 2500 adhesiebetuigingen die eind oktober 1966 als reactie op het appèl bij het secretariaat van de groep waren binnengekomen, bleek 24,5 % afkomstig te zijn uit Amsterdam, 11 % uit Den Haag en 5 % uit Rotterdam.

Wanneer de oprichters naar provincie gerangschikt worden kan de volgende vergelijking gemaakt worden met de adhesiebetuigers, de eerste aanhang die zeer nauw bij de oprichting van de partij betrokken was:

Tabel 2, geografische herkomst initiatiefnemers en adhesiebetuigers

	initiatiefnemers (absoluut)	(in procenten)	adhesiebetuigers (in procenten)
Limburg	1	2	1,5
Noord-Brabant	—	—	5
Zeeland	—	—	1
Zuid-Holland	8	18	30
Noord-Holland	24	53	39,5
Utrecht	3	7	6
Gelderland	3	7	7
Overijssel	3	7	3,5
Drenthe	—	—	1
Friesland	2	4	1
Groningen	1	2	4
(buitenland)	—	—	0,5
	45	100%	100 %

Uit deze tabel blijkt dat ook de eerste aanhang van de ideeën van de initiatiefnemers van D'66 voornamelijk gezocht moet worden in de Randstad.

(2) *Leeftijd* — De gemiddelde leeftijd van de groep was 38 jaar. (de groep van dertien was gemiddeld iets jonger, nl. 35 jaar)

Naar leeftijdsgroepen kon de volgende verdeling worden gemaakt, waarbij de percentages van de (2500) adhesiebetuigers ter vergelijking zijn opgenomen:

Tabel 3, leeftijd initiatiefnemers en adhesiebetuigers

	initiatiefnemers (absoluut)	(in procenten)	adhesiebetuigers (in procenten)
jonger dan 30	7	15	44
30—40	25	56	27,5
40—50	7	15	16
50—60	3	7	6,5
ouder dan 60	3	7	6
	45	100%	100 %

Uit deze tabel blijkt dat de initiatiefnemers iets ouder waren dan hun eerste aanhang. Terwijl bij de initiatiefnemers het accent lag op de groep van 30-40, lag dit bij de adhesiebetuigers op de groep jonger dan 30.

(3) *Religie* — Naar religie kan de groep op de volgende wijze worden ingedeeld:

Tabel 4, religie initiatiefnemers

	absoluut	in procenten
geen godsdienst	33	74
hervormd	9	20
gereformeerd	1	2
jood	2	4
	45	100%

Van de groep van dertien verklaarden alle leden geen godsdienst te belijden.

(4) *Opleidingsniveaus* — Naar opleiding kan van de groep de volgende indeling worden gemaakt, waarbij weer de percentages van de (2500) adhesiebetuigers ter vergelijking zijn opgenomen:

Tabel 5, opleidingsniveau initiatiefnemers en adhesiebetuigers

	initiatiefnemers (absoluut)	(in procenten)	adhesiebetuigers (in procenten)
academicus	30	66	19
student	4	8	19,5
hoger beroepsonderwijs (HTS e.d.)	1	2	10
middelbaar onderwijs	9	20	38
LO of MULO	2	4	13,5
	45	100%	100 %

Opvallend in deze tabel is het zeer grote aantal academici onder de initiatiefnemers, terwijl onder de eerste aanhang het grootste percentage gevormd blijkt te worden door mensen met middelbaar onderwijs. Van de academici onder de initiatiefnemers bleken 24 een doctoraal examen afgelegd te hebben, waarbij één in twee vakken. (De anderen hadden een kandidaats- of vergelijkbaar examen afgelegd). Zo waren er 9 afgestudeerd in de rechten, 8 in de economie, 4 in de politieke en sociale wetenschappen, 1 in de sociologie, 1 in de psychologie, 1 in de geschiedenis en 1 in de wiskunde.

Van de studenten hielden 2 zich bezig met politieke en sociale wetenschappen, 1 met sociale psychologie en 1 met economie.

(5) *Inkomen* — Naar inkomen kan van de groep de volgende verdeling worden opgemaakt:

Tabel 6, inkomen initiatiefnemers

minder dan 10.000	1
10.000—20.000	8
20.000—30.000	12
30.000—40.000	11
40.000—50.000	5
meer dan 50.000	6
	43

Een student verklaarde geen eigen inkomen te hebben, evenals de enige vrouw van de groep, die als beroep huisvrouw had opgegeven.

Bij een gemiddeld inkomen van f 32.000 bleek de helft van de inkomens te liggen tussen de 20.000 en de 40.000 gulden.

(6) *Beroep* — De initiatiefnemers bleken allen zgn. 'witte boorden'-beroepen te vervullen. Een verdere indeling in duidelijke categorieën bleek niet mogelijk, daarom wordt hieronder een opsomming gegeven: 1 hoogleraar, 1 lector, 1 wetenschappelijk hoofdmedewerker, 1 wetenschappelijk ambtenaar, 2 advocaten/procureur, 1 uitgever, 5 ambtenaren boven de rang van referendaris in dienst van rijk, gemeente of PTT, 10 journalisten, 4 directeuren van reclamebureaus, 1 organisatieadviseur, 1 juridisch adviseur, 1 literatuuronderzoeker, 5 zakenlieden, 1 boekhouder, 1 administrateur van een grote organisatie, 1 secretaris van een vakverbond, 3 studenten, 1 huisvrouw, 2 marktonderzoekers, 1 procuratiehouder bij een bank.

Opvallend is dat meer dan een vijfde van de groep gevormd bleek te zijn door journalisten.

(7) *Verenigingslidmaatschap* — Van de groep bleken 32 personen lid

te zijn van verenigingen, waarvan het lidmaatschap kan duiden op een zeker maatschappelijk engagement. Hiermee worden bedoeld: belangenorganisaties, politieke verenigingen en culturele organisaties als b.v. het humanistisch verbond. Van deze 32 bleken 26 personen bestuursfuncties te hebben en/of in het verband van die verenigingen bepaalde initiatieven te ontwikkelen.

Daarnaast verklaarden 22 leden van de groep (vaak ook) lid te zijn van ontspanningsverenigingen, waarin zij doorgaans bestuursfuncties vervulden.

(8) *Lidmaatschap van een politieke partij* — Van de initiatiefnemers waren 25 personen lid geweest van een politieke partij. Zij kunnen naar partijkleur als volgt worden ingedeeld:

Tabel 7, partijlidmaatschap initiatiefnemers

VVD	16
PvdA	7
PSP	1
CHU	1
	<hr/> 25

Allen verklaarden zij in die partijen bestuursfuncties vervuld te hebben, of anderszins actief geweest te zijn.

Opvallend in deze tabel is het nagenoeg ontbreken van het confessionele element en het overwegen van het aantal oud-VVD-ers.

(9) *Milieu* — Om tot een bepaling te komen van het milieu, waaruit de initiatiefnemers afkomstig waren, werd voor hun vaders nagegaan: de opleiding, het beroep, het inkomen en het partijlidmaatschap.

(9.1) *Opleiding vader* — De vaders kunnen naar opleiding op de volgende wijze verdeeld worden:

Tabel 8, opleiding vaders van initiatiefnemers

universitair gevormd	8
MO-opleiding	2
HTS	1
kweekschool	5
middelbaar onderwijs	12
vakopleiding	1
ambachtsschool	2
LO of MULO	13
	<hr/> 44

(Van één vader werden over de opleiding geen gegevens verstrekt).

(9.2) *Beroep vader* — Bij de vaders van de initiatiefnemers bleek een nog grotere verscheidenheid te bestaan, dan bij hen zelf. Om een volkomen onhanteerbare opsomming te vermijden, werden de vaders verdeeld in 6 tamelijk brede categorieën.

Tabel 9, beroep vaders van initiatiefnemers

intellectuele beroepen (hoogleraar, rechter, notaris, leraar MO ed.)	10
hoge functies bedrijfsleven	4
hoge ambtenaren	2
zelfstandige bedrijfsvoerders	19
onderwijzers	1
handarbeiders	6
	<hr/> 44

(Van één vader werden over het beroep geen gegevens verstrekt).

(9.3) *Inkomen vader* — Bij het vaststellen van het inkomen van de vaders bleken drie moeilijkheden te bestaan. In de eerste plaats bleek een groot deel van de leden van de groep niet op de hoogte te zijn met het inkomen van hun vader.

Slechts 24 initiatiefnemers gaven een schatting van het inkomen. In de tweede plaats bleek nog een deel van die 24 zich te beperken tot het vermelden van een omschrijving als „welgesteld”, of „goede middenstand”. In de derde plaats werd het inkomen nogal eens vermeld met bedragen van voor 1940 (indien de vader overleden was). Wanneer nu niettemin op basis van de vermelde gegevens, gecombineerd met wat ten aanzien van de vermelde beroepen vermoed mag worden, een schatting wordt gemaakt van het inkomen van de vaders, dan kan gesteld worden dat het inkomen van dezen waarschijnlijk iets lager zal liggen dan het gemiddelde inkomen van de initiatiefnemers.

(9.4) *Partijlidmaatschap vader* — Van de vaders waren 25 personen lid van een politieke partij. Naar partijkleur kunnen zij als volgt worden ingedeeld:

Tabel 10, partijlidmaatschap vaders van initiatiefnemers

Vrijzinnig Democraten	4
VVD	4
SDAP/PvdA	9
CHU	2
CPN	1
ARP	2
KVP	2
NSB	1
	<hr/> 25

De SDAP en de PvdA werden samengenomen, omdat de PvdA m.i. beschouwd kan worden als een voortzetting van de SDAP. Datzelfde gaat m.i. niet op voor respectievelijk Vrijzinnig Democraten en VVD. Ik werd in die overtuiging gesterkt door het feit dat een aantal initiatiefnemers de oprichting van D'66 onder anderen motiveerden met de medeling, behoefte te hebben aan een nieuw soort Vrijzinnig Democraten.

Opgemerkt dient nog te worden dat ongeveer de helft van de hierboven opgesomde partijleden in hun partij een bestuursfunctie vervulde.

(10) *Conclusie* – Uit de hierboven weergegeven tabellen zouden om een wat duidelijker algemeen beeld van de groep te krijgen, de volgende kenmerken naar voren gehaald kunnen worden:

Naar opleidingsniveau, beroep en inkomen moet de groep gerekend worden tot de middenklasse (uppermiddle-class), geografisch voornamelijk in het westen van het land woonachtig.

Naar beroep behoorden zij in hoofdzaak tot de vrije beroepen en tot de groep van de hogere middelbare ambtenaren.

Voor de politiek was het een jonge groep (gemiddeld 38). Moquette berekende voor Kamerleden in 1965 een gemiddelde leeftijd van 51 jaar, waarbij de CHU met een gemiddelde van 46,5 de jongste fractie vormde⁵). Over het algemeen beschikten de initiatiefnemers al op vrij jonge leeftijd over een tamelijk hoog inkomen (gemiddeld f 32.000). De gegevens over verenigingslidmaatschap en over lidmaatschap van politieke partijen, met daarnaast het soort beroepen dat velen van hen vervulden (veel journalisten) wijzen op een grote maatschappelijke geëngageerdheid.

Zij waren over het algemeen afkomstig uit een middenstandsmilieu, dat eerder bepaald werd door zelfstandig ondernemerschap, dan door op opleiding gebaseerde maatschappelijke functies. In meerderheid was ook in dat milieu sprake van een politieke geëngageerdheid. Meer echter dan bij de initiatiefnemers zelf was de richting daarvan socialistisch of confessioneel.

⁵ F. G. Moquette, Het Nederlandse Parlement: gegevens over leeftijd, lidmaatschap, opleiding, beroep, wetgevende ervaring en bestuurspraktijk, in *Acta Politica*, 1 (1965/66), pp. 112-153.

LITERATUUR

EEN WET OP DE POLITIEKE PARTIJEN? OPMERKINGEN BIJ EEN OPENBARE LES

door I. Lipschits

In oktober 1968 heeft P. J. Boukema bij zijn aanvaarding van het ambt van lector in de rechtswetenschappen in de faculteit der sociale wetenschappen aan de Vrije Universiteit een openbare les gehouden, getiteld *Vragen van partijrecht*.¹

Boukema gaat in op het opmerkelijke verschijnsel dat de Nederlandse wetgever aan de politieke partij als zodanig geen aandacht heeft geschonken, terwijl de partijen in ons politieke stelsel een sleutelpositie innemen.

Bij de behandeling van dit onderwerp wordt uitgegaan van de situatie in een land waar wél een wettelijke regeling voor de politieke partijen bestaat: de Westduitse Bondsrepubliek. De van 1949 daterende Westduitse Grondwet bevat reeds een artikel over de taak en de interne organisatie van de partijen. Het is een wat vaag artikel, waarover in de loop der jaren veel te doen is geweest. Alleen het derde lid van dit artikel 21 was duidelijk: een opdracht aan de wetgever om regels voor de partijen op te stellen. De Westduitse wetgever heeft geen haast met deze zaak gemaakt; pas in juli 1967 werd het „Gesetz über die politischen Parteien (Parteiengesetz)” afgekondigd. De tekst van deze wet is als bijlage in de openbare les opgenomen (pp. 23-38).

Boukema geeft een korte uiteenzetting van de belangrijkste punten, zowel van art. 21 van de Grondwet als van de nieuwe partijwet: de bevoegdheid van het Bundesverfassungsgericht om politieke partijen ongrondwettig te verklaren; de vraag in hoeverre de wettelijke regeling de positie der partijen wijzigt; de kwestie van de interne organisatie, welke volgens de bepalingen in overeenstemming moet zijn met democratische beginselen; de kandidaatstelling; de financiering van de partijen.

Vervolgens gaat Boukema in op de Nederlandse situatie. Door het ontbreken van wettelijke regels voor de partijen komt hij tot de conclusie „dat politieke partijen, voor wat betreft zowel hun interne ordening als hun externe relaties, door regels van burgerlijk recht worden beheerst” (p. 11). In Nederland is de rechtsvorm van de politieke partijen meestal die van een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid, met daarnaast gewoonlijk een stichting die tegenover derden fungeert als rechtspersoon.

¹ Alphen aan den Rijn: Samson; Serie Geschriften Recht/Bestuur/Economie nr. 60, 1968, 43 p.